

Luthersk spiritualitet

MF, Århus 2013

Knut Alfsvåg, Misjonshøyskolen

Spiritualitet

- Praktisk religionsutøvelse, slik den er informert av den enkelte og fellesskapets forståelse av sin tro og sin kontekst
- Lære og liv
 - i gjensidig avhengighet
 - som også identitet og relasjon er det

Luthersk

- Historisk: Spiritualiteten i de lutherske kirker
- Dogmatisk og normativt: Spiritualiteten slik den bør være
 - Luthersk ikke et dogmatisk begrep
 - Utgangspunktet må være kirkens kjennetegn etter Nikenum og CA 7
 - Én, hellig, katolsk, apostolisk, evangelisk og sakramental

Oppgaven

- Å utfolde den spiritualitet som hører hjemme i den kristne kirke slik den er forstått i de lutherske bekjennelser:
 1. Luthersk selvforståelse i økumenisk kontekst
 2. Luthersk selvforståelse i samtidskontekst
 - betydningen av modernitetskritikk
 3. Luthersk selvforståelse og det praktiske menighetsliv

Påstand, kritikk og samtale

- Utfoldes gjennom påstander
 - som begrunnes
 - og som kan være kontroversielle
 - men som ikke gjør krav på ufeilbarlighet
- Vil fremme en meningsutveksling
 - Hvor vi kan lære av hverandre
 - og forhåpentlig reise klokere hjem

Luthersk spiritualitet I

Luthersk selvforståelse i økumenisk kontekst

Den lutherske kirkes økumeniske identitet

- CA 1: Bekrefter Nkenum
 - CA som Nkenum-fortolkning
 - Tilslutning til oldkirkelig kristologi og treenighetslære
 - Hevder dermed å representere den éne kirke
- CA 3: Bekrefter dessuten Chalkedons tonaturkristologi

Inkarnasjonen som teologisk forankring

- Alle kristne kirkes felles bekjennelse
 - Den lutherske selvforståelse i prinsippet økumenisk; jfr. CAs fortale
- Poenget: Dette er både nødvendig og tilstrekkelig
 - Jfr. «satis est» i CA 7
- Et program for økumenisk dialog
- og det praktiske menighetsliv

Det teologiske enhetspunkt

- Schleiermacher: Den absolutte avhengighetsfølelse
- Bultmann: Den eksistensielle avgjørelse
- Barth: «Senkrecht von oben»
- Luthersk: Foreningen av Gud og menneske i Kristus uten sammenblanding og uten adskillelse er det enhetspunkt som orienterer alt annet

Forutsetter et absolutt skille mellom Gud og menneske

- Uoverstigelig og uforanderlig
 - Oppheves ikke av inkarnasjonen
 - jfr. Chalkedon
 - eller av theosis
 - Alternativet: Gammel og ny gnostisisme
 - f. eks. mormonismen og New Age
- Gud er alltid giver, og mennesket er alltid mottager
 - aldri likeverd og gjensidighet
 - Alternativet: Pelagianisme

I skapelsens sammenheng

- Forklaringen til trosbekjennelsens første artikkel
- Å motta livets konkrete mangfold som Guds gode gaver
 - det ondes problem som anfektelse
 - løses i tro, ikke i rasjonell gjennomsluktighet
 - synd = vantro

I forløsningens sammenheng

- Forklaringen til trosbekjennelsens andre artikkel
- Å hvile i det fullførte frelsesverk
- Spørres ikke på noe punkt etter egne bidrag
- Forutsetningen for et liv i tjeneste og etterfølgelse

I frelsestilegnens sammenheng

- Forklaringen til trosbekjennelsens tredje artikkel
- Både troen og etterfølgelsen er Åndens gaver
- til meg og alle andre kristne.
- Den enkeltes tro
- og den kristne kirkes enhet
- er Guds gaver ved Den Hellige Ånd

Forståelsen av Gud som den alltid givende

- kvalifiserer verden som stedet for
- Guds gaver
- og menneskets tjeneste
 - som skaperverkets forvalter
- uten at de to betinger hverandre
 - «uten sammenblanding, uten adskillelse»
- Avvisning av all (semi-)pelagiansk moralisme
- og antinomisme
- Den ubetingede benådningen
 - tar oss ikke ut av verden
 - men lærer oss å bruke den rett
 - Jfr. CA 4 og CA 6

Den lutherske kirke i økumenisk kontekst

- Luthersk bekjennelse = den kristne bekjennelse
- Ikke den eneste kirke
 - og definitivt ikke ufeilbarlig
- Spørsmål til andre
 - må forankres i Nikenum, Chalkedon og CA 1 og 3
 - dreier seg alltid om forskjellen mellom og foreningen av Gud og menneske

Forholdet til den romersk- katolske kirke

- Synergisme problemet
 - Ikke løst, jfr. den katolske katekisme og Joint Declaration
- Forholdet mellom levende og døde
 - Reformasjonens utgangspunkt
 - Problemet består
 - helgenenes forbønn
 - Maria-dogmene
- Pavens ufeilbarlighet

Forholdet til de reformerte kirker

- Rasjonalisme-problemet
 - En annen ambisjon om entydighet
 - Jfr. Luthers og Calvins ulike oppfatninger av utvelgelsen
- Består både i forhold til calvinisme og arminianisme
 - Problemet med de karismatiske vekkelser:
 - Blir de sekundære manifesteringer for ensidige?
 - Luther: Katolikker og svermere har samme svakhet

Forholdet til de ortodokse kirker

- Den dogmatiske avstanden minst
 - kristologisk forankret frelseslære
 - som ikke er synergistisk
- Og den kulturelle avstanden størst
- En viktig økumenisk utfordring
 - Som både ortodokse og protestanter kan ha nytte av

Oppsummering

- Luthersk spiritualitet
 - Lære og liv
 - Identitet og kontekst
- Inkarnasjon og tonaturkristologi som forankringspunkt
 - Gud gjør alt både når det gjelder skapelse, frelse og etterfølgelse
 - jfr. Fil 2,13
 - Mennesker gjør alt de kan
 - jfr. Fil 2,12

Luthersk spiritualitet II

Luthersk selvforståelse i samtidskontekst:
Betydningen av modernitetskritikk

Modernitetens opphav

- *Via moderna* i det 14. og 15. århundre
- Kritiserer det absolutte skille
Skaper/skaperverk
- Gud blir en del av verden
 - frelse som kjøpslåing
 - Guds frihet som vilkårlighet
- Inkarnasjonen ikke lenger forankring
 - men føyes til etter at relasjonen Gud/menneske er etablert rasjonelt
- Visse paralleller i islam

Reaksjonsbevegelser

- Den lutherske reformasjon
 - Betydningen av Luthers klosterkamp
 - Den reformatoriske oppdagelse
 - Den troende får Guds rettferdighet
 - Forankres i Nikenum og Chalkedon
- Romersk-katolske reaksjonsbevegelser
 - 15. århundre: Cusanus
 - 17. århundre: Jansenismen (Pascal)

Hvorfor reaksjonen mislyktes

- Ikke alle ønsket reform
- Kontinuitet mellom *via moderna* og deler av humanismen
 - jfr. Erasmus
- Konfesjonssplittelsen svekket kirkens troverdighet
- Skyldtes ikke den moderne naturvitenskap
 - Som forutsetter reaksjonens Aristoteles-kritikk
 - Kravet om empiri og eksperiment framsettes av Cusanus

Det alternative enhetsfundamentet

- Fornuften
 - fanger opp naturvitenskapen
- Også religionen må begrunnes rasjonelt
 - men oppfattes som ustabil
 - og privatiseres
 - Protestantisk teologi prøver å sikre dens innflytelse på endrede premisser

Konsekvenser

- På rasjonalitetens premisser blir Gud en del av verden
- Skaper/skaperverk som orienteringspunkt erstattes av et skille i det immanente:
- Forholdet mellom ånd og materie
- Livets målsetting: Det autonome menneskets selvrealisering som åndelig vesen
 - det allmenne fundament for menneskerettigheter og demokrati

Foregripes av Luthers motstandere

- Zwingli: Skillet mellom ånd og materie
 - den store nattverdstriden
 - Fra Zwingli til Descartes
 - res extensa og res cogitans
 - Fra Descartes til troen på teknologien
- Erasmus: Troen på den frie vilje
 - Kant: Mennesket er sin egen moralnorm
 - Det som er mulig, er godt

Teologi på modernitetens premisser

- Schleiermacher: Forankring i følelsen
- Ritschl: Forankring i moralen
- Barth: Forankring i modernitetskritikken
- Bultmann: Forankring i utfordringen
- Pannenberg: Forankring i universalhistorien
 - Hegels betydning
- Inkarnasjonen ikke forankring, men bekreftelse

Samfunn på modernitetens premisser

- Troen på de teknologiske løsninger
- Har feiret store triumfer
- Den filosofiske forutsetningen er ånd/materie-dualismen
- Ser nå at den gir uholdbare konsekvenser
 - Forurensningsproblemet
 - Klimaproblemet
- Teologien kritiseres nå for å ha godtatt Descartes for lenge

Samlivsetikk på modernitetens premisser

- Skille mellom seksualitet og forpliktelse
- Skille mellom biologi og fruktbarhet
 - Et mål å heve seg over det biologisk gitte
 - skaper preferanse for homofili
- Barnløshet som teknologisk problem
 - selv fattige kvinners livmorutleie aksepteres
- Vil på sikt skape lignende problemer som industrialiseringen

Kristen ekteskaps- og familieetikk

- Forutsetter inkarnasjonsforankret Skaper-tro
- Ekteskapsrelasjonen i alle dens dimensjoner avbilder forholdet mellom Kristus og menigheten
- På bibelske premisser er ekteskapet et sakrament
- Fordi det formidler troen på skaperverkets godhet

Teologisk modernitetskritikk

- Luthersk torikelære
 - Utfoldes ofte på en måte som forutsetter et sekulært rasjonalitetsbegrep
- Radical Orthodoxy
 - Forstår moderniteten som sekularisert teologi
 - Fastholder gudsrelasjonen som avgjørende for samfunnsforståelsen
 - Reduseres derved troen til politisk utopi?
- Vi trenger teologisk begrunnelse for religiøst mangfold

Kriterier for teologisk modernitetskritikk

- Sekularismen skal identifiseres og kritiseres
- Men ikke utryddes
 - for det forutsetter utopisk postmillennialisme
 - jfr CA 17
- Formidling av kristen skapetro
 - Et politisk prosjekt
 - Og en del av evangelieforkynnelsen
- Skal gjøre et liv i etterfølgelse mulig
 - Men ikke ukontroversielt

Oppsummering

- Den lutherske reformasjons identitet ligger i forståelsen av økumenisk kristentro som modernitetskritisk
- Skaper et potensiale for konstruktiv samfunnskritikk som er lite utnyttet
- Skal ikke forstås som et prosjekt for samfunnets kristianisering
 - Kirke og samfunn vil aldri være identiske

Luthersk spiritualitet III

Luthersk selvforståelse og det praktiske
menighetsliv

Levende lutherske lokalmenigheter

- Liturgi, lære, ledelse og lekfolk
- Kirkens økumeniske bekjennelse forutsetter en liturgisk og sakramental spiritualitet
 - fysiske manifesteringer
 - tradisjonsbundne metaforer
- CA 7: Et gudstjenestereferat
- Liturgisk konservatisme er saklig nødvendig

Forholdet mellom form og innhold

- Kontekstualisering og stedegengjøring
 - Viktig - kirken skal ikke isoleres fra samfunnet
- Men form og innhold kan ikke skilles!
 - Måten budskapet formidles på er en del av budskapet
 - Formspråket må styres av troens og åpenbaringsens egenart
 - Utilitarismens problem

Liturgiens forankring i tid og sted

- Menighetens hovedgudstjeneste er søndag morgen
 - som feiring av Jesu oppstandelse
- Kristenhetens mest destruktive spørsmål:
 - Skal vi gå i kirken på søndag?
- Må forutsettes som en urokkelig prioritering

Kirkevekst og markedstilpasning

- Viktig å nå videre ut!
- Men OOB-prinsippet er problematisk
 - Out Of the Box Experience
 - Alt skal fungere med en gang
 - Da lager en gudstjeneste på premissene til dem som sjelden er der
- Eksempel: Syndsbekjennelsen i den norske liturgireformen

Den læremessige forankring

- Viktig, men sekundær
- Troens grunnspråk er bønnens og liturgiens
- Læren skal hverken relativiseres
 - erfaringsorienterte vekkelser
 - ensidig karismatiske menigheter
 - utilitaristisk kirkeveksttenkning
- Eller absolutteres
 - fundamentalisme
 - kreasjonisme
- Begge deler uttrykk for ånd/materie-dualisme og rasjonalisme

Åndelig lederskap

- Knyttet til liturgien
- Guddommelig innstiftet, jfr. CA 5
- Fleksibel utforming
 - innenfor gitte rammer
 - som har en kjønnsdimensjon
 - også embetsteologisk utilitarisme en uting
- Også et ansvar for kirkens enhet
 - Bispeembetets særskilte oppgave

Involvering, engasjement og etterfølgelse

- Viktig å lede slik at det ikke passiviserer
 - Det troende og tenkende lekfolk
 - Jfr. CA 28
- Kalt til takknemlighet, lovprisning og etterfølgelse
 - Liturgien etter liturgien
- Kirken er apostolisk
 - Læremessig forankret, jfr. CA 7 og Apg 2,42
 - Misjonerende

Oppsummering

- Den liturgiske feiring av Guds nærvær er troens viktigste uttrykksform
 - Forutsetter en inkarnasjonsteologi som forstår det skapte som stedet for Guds nærvær
- En guddommelig ordning å gi noen ansvar for denne feiringen
- Skal involvere hele menigheten
- og gi ramme og fundament for liturgien etter liturgien